

บทที่ 1

บทนำ

สภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การปกครองระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภานั้น องค์กรพื้นฐานทางการเมืองที่สำคัญที่สุดคือ “พรรคการเมือง” ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีความคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ในแนวทางที่คล้ายคลึงกัน เพื่อทำการต่อสู้แข่งขันโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเข้ามาเป็นรัฐบาลหรือทำหน้าที่ต่อรองผลประโยชน์ด้วยวิถีทางแห่งประชาธิปไตย เพื่อดำเนินนโยบายตามความเชื่อของกลุ่มหรือคณะตน โดยควรที่จะมุ่งหวังผลประโยชน์ต่อประชาชนส่วนรวมมากที่สุด และนอกจากนี้พรรคการเมืองยังเป็น องค์กรถ่ายทอดและเป็นหลักประกันเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชน เป็นเครื่องมือพัฒนาทางการเมืองตลอดจนทำให้การสืบทอดอำนาจทางการเมืองเป็นไปตามกติกา

ลักษณะเด่นชัดประการหนึ่งของสังคมการเมืองไทยในระบอบรัฐสภา นับตั้งแต่การปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 คือ การรวมกลุ่มเป็นพรรคการเมืองและบทบาทของพรรคการเมือง ในฐานะตัวแสดงหลักของเวทีประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Representative Democracy) ที่สังคมการเมืองไทยนำมาใช้ ปรัชญาการหนึ่งที่สามารถยืนยันถึงความสำคัญของพรรคการเมืองในฐานะตัวแสดงหลักได้ดีคือ ทุกครั้งที่เข้าสู่บรรยากาศการเลือกตั้งทั่วไป มักพบว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ เพื่อจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่เกิดขึ้นเสมอ แน่หน่อนว่าการเกิดขึ้นของพรรคการเมืองใหม่นั้นย่อมมีที่มาจากหลายปัจจัย เช่น ประชาชนมีความตื่นตัวทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น บรรยากาศทางการเมืองที่เอื้อต่อการรวมกลุ่มทางการเมืองเพื่อจัดตั้งพรรค หรือแม้แต่เงื่อนไขของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่กำหนดให้ผู้ประสงค์จะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องสังกัดพรรคการเมือง ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการรวมกลุ่มจัดตั้งกันเป็นพรรคการเมืองทั้งสิ้น

สำหรับในสังคมการเมืองไทย พรรคการเมืองไทยนั้นกำเนิดอย่างเป็นทางการครั้งแรกภายหลังจากที่มีพระราชบัญญัติว่าด้วยพรรคการเมือง พุทธศักราช 2489 และหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์การเมืองอาจกล่าวได้ว่า “คณะราษฎร” คือ พรรคการเมืองพรรคแรก

ในระบบการเมืองไทย¹ ด้วยการยึดแนวคิดที่ว่า พรรคการเมืองเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลที่มีอุดมการณ์ หรือแนวคิดร่วมกันในการขึ้นสู่อำนาจทางการเมือง ในความหมายดังกล่าว “คณะราษฎร” ซึ่งกำเนิดขึ้นจากการรวมตัวกันของบุคคลที่มีแนวคิดทางการเมือง ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (Constitutional Monarchy) จึงมีลักษณะของการเป็นพรรคการเมืองพรรคแรกของไทยที่ก่อกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ. 2475

การเกิดขึ้นของพรรคการเมืองไทยโดยส่วนใหญ่ก็นั้นมักเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลเพียงไม่กี่คน ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีทั้งนักการเมือง นักธุรกิจ อดีตข้าราชการ ทหาร ตำรวจ หรือบางพรรคในอดีตก็เป็นความพยายามของผู้นำทางการเมืองในสมัยนั้น ที่ต้องการจะคงอำนาจหรือสืบทอดอำนาจของตนต่อไป โดยผ่านพรรคการเมือง เช่น พรรคเสรีมนังคศิลา ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พรรคสามัคคีธรรม ในสมัยของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ทำให้พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นเป็นเพียงเครื่องมือของตัวบุคคลหรือกล่าวอย่างถึงที่สุด คือ เป็นเพียงสมบัติส่วนตัวของบุคคล มากกว่าที่เกิดขึ้นจากอุดมการณ์และมีที่มาจากมวลชนโดยแท้จริง และการที่พรรคการเมืองในสังคมการเมืองไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีลักษณะเป็นพรรคมวลชน หรือเป็นพรรคที่มีความผูกพันกับประชาชนในฐานะที่ก่อกำเนิดมาจากประชาชน และการที่พรรคการเมืองในสังคมการเมืองไทยส่วนใหญ่ มีลักษณะยึดโยงหรือผูกพันอยู่กับตัวบุคคลเสียมาก ดังนั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งจากภายในและภายนอกพรรค และ/หรือสถานการณ์ของแกนนำพรรคเปลี่ยนไป ก็ทำให้พรรคไม่อาจดำรงอยู่ได้ในฐานะตัวแสดงหลักภายในระบบการเมือง เช่น พรรคกิจสังคม ยุคนายมนตรี พงษ์พานิช พรรคพลังธรรม ของ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง และ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร พรรคมวลชน ของ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง พรรคประชากรไทย ของ นายสมัคร สุนทรเวช พรรคนำไทย ของ ดร.อำนาจ วีรพรพรรณ พรรคถิ่นไทย ของ ดร.พิจิตต์ รัตกุล² พรรคราษฎร ของ นายวัฒนา อิศวเหม พรรคตันตระกุลไทย ของ นายชูวิทย์ กมลวิศิษฎ์ เป็นต้น

¹ สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, “พรรคการเมืองไทย,” ใน พรรคการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้: ศึกษาเฉพาะประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และมาเลเซีย, สิดา สอนศรี, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546), น. 205.

² ชูวิธ ฤกษ์ศิริสุข, “สภา 500 : ถิ่นไทย ในกระแสชาตินิยมใหม่,” เนชั่นสุดสัปดาห์ (6-12 พฤศจิกายน 2543):28.

หลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ 16 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2540 พรรคการเมืองไทยที่มีบทบาททางการเมืองในฐานะตัวแสดงหลัก ประกอบด้วย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคความหวังใหม่ พรรคชาติไทย พรรคชาติพัฒนา พรรคเสรีธรรม พรรคราษฎร พรรคประชากรไทย พรรคกิจสังคม พรรคมวลชน พรรคถิ่นไทย และพรรคไทยรักไทย

สำหรับพรรคไทยรักไทยนั้น ถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองที่ก่อกำเนิดขึ้นในช่วงเวลาของกระแสแห่งการปฏิรูปการเมืองกำลังผลิบันคือในช่วงหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 การเกิดขึ้นของพรรคไทยรักไทยในเวลานั้น สร้างความสนใจและเป็นความหวังหนึ่งให้กับผู้คนในสังคมการเมืองได้เป็นอย่างดี ด้วยการประกาศว่าเป็นพรรคการเมืองเพื่อการปฏิรูปประเทศไทย และนำแนวคิดที่ว่า **“คิดใหม่ ทำใหม่ เพื่อไทยทุกคน”** เข้ามาเป็นแนวคิดสำคัญของการดำเนินกิจการทางการเมืองและใช้เป็นคำขวัญ (Slogan) ในช่วงแรก

พรรคไทยรักไทยเริ่มต้นดำเนินกิจกรรมทางการเมืองทันทีที่จดทะเบียนก่อตั้งพรรค และได้รับการรับรองจากคณะกรรมการการเลือกตั้ง โดยการเคลื่อนไหวของพรรคนั้นถูกจับตามองจากทุกฝ่ายในสังคมการเมือง ทำให้เป็นที่คาดการณ์กันว่าหากมีการเลือกตั้งทั่วไปเกิดขึ้นภายหลังที่รัฐบาลผสมภายใต้การนำของพรรคประชาธิปัตย์อยู่จนครบวาระ พรรคไทยรักไทยน่าจะมีโอกาสเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาล

การจัดส่งสมาชิกพรรคไทยรักไทยลงสมัครรับเลือกตั้งครบทั้ง 400 เขต ทั่วประเทศและผู้สมัครระบบบัญชีรายชื่อ (Party List) 100 คน ในการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 และพรรคไทยรักไทยได้รับการเลือกตั้งทั้งสิ้น 248 คน แบ่งเป็น ส.ส. เขต 200 คน และ บัญชีรายชื่อ 48 คน โดยที่คะแนนในส่วนของผู้สมัครระบบบัญชีชื่อนั้นมีสูงถึง 11,634,495 คะแนน³ ทำให้พรรคไทยรักไทยเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคความหวังใหม่ พรรคเสรีธรรม พรรคชาติพัฒนาและพรรคชาติไทย ก่อนที่ 3 พรรคแรกจะยุบรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพรรคไทยรักไทย ในช่วง พ.ศ. 2544 - 2547 และเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พรรคไทยรักไทยได้สร้างประวัติศาสตร์ทาง

³ พรรคไทยรักไทย, ครบรอบ 7 ปีพรรคไทยรักไทย (กรุงเทพมหานคร: พรรคไทยรักไทย, 2548),

การเมืองบทยใหม่ ด้วยการเป็นรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งที่อยู่จนครบวาระ 4 ปี โดยไม่มีการยุบสภานายกรัฐมนตรีไม่ลาออก และนโยบายของพรรคที่ได้เคยรณรงค์หาเสียงไว้กลายมาเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ได้นำไปปฏิบัติในที่สุด

ในการเลือกตั้งทั่วไป 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 พรรคได้รับการเลือกตั้งทั้งสิ้น 377 คน แบ่งเป็น ส.ส. ระบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ได้รับเลือก 310 คน ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อได้รับเลือก 67 คน จากคะแนนที่ลงให้ 18,993,073 คะแนน⁴ จากผลการเลือกตั้งครั้งนี้ ทำให้พรรคไทยรักไทยสามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวได้เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย

ดังนั้น เมื่อพิจารณาบทบาทของพรรคไทยรักไทยในช่วงระยะเวลาอันสั้นเช่นนี้ พบว่าพรรคไทยรักไทยมีลักษณะที่โดดเด่น แตกต่างจากพรรคการเมืองอื่น ทั้งการนำเสนอนโยบาย การใช้สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ครบวงจร ซึ่งมีส่วนในการเป็นผู้นำที่ทำให้พรรคการเมืองอื่นต้องเดินตามด้วยอีกประการหนึ่ง จึงนำทำการศึกษาพรรคไทยรักไทยเกี่ยวกับประเด็นการก่อตั้ง บทบาททางการเมือง พัฒนาการ แนวโน้มความเป็นสถาบัน และปัจจัยอื่นที่มีส่วนในความสำเร็จทางการเมืองของพรรค โดยพิจารณาจากอุดมการณ์ของพรรค แนวคิดและวิธีการทำงานของพรรค บริบทแวดล้อมทางการเมือง และอำนาจทางการเมือง กอปรกับแนวคิดในการพัฒนาพรรคเพื่อสร้างเป็นสถาบันทางการเมือง โดยการศึกษาเริ่มตั้งแต่การก่อตั้งพรรคไทยรักไทย การเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลในปี พ.ศ. 2544 และการจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548

คำถามหลักในการศึกษาของภาคินพนธ์นี้แบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็น ดังนี้ คือ

ประการแรก ความสำเร็จทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย มีที่มาจากผู้นำ นโยบายการใช้สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์แบบครบวงจร ซึ่งถือเป็นวิธีการแข่งขันทางการเมืองไทยในรูปแบบใหม่ ผสมผสานกับการนำนักการเมืองจากพรรคการเมืองอื่นเข้าเป็นสมาชิกพรรคและการสนับสนุนของกลุ่มทุนใหญ่ ซึ่งเป็นวิธีการแข่งขันทางการเมืองในรูปแบบเก่า จึงกลายเป็นส่วนประกอบหนึ่งในการสร้างความสำเร็จทางการเมืองให้เกิดขึ้น ใช่หรือไม่

ประการที่สอง จากความสำเร็จทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยนั้น เป็นที่น่าสนใจว่า จะสามารถสร้างให้พรรคไทยรักไทย มีแนวโน้มหรือคุณสมบัติที่เข้าสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองที่ยั่งยืนได้หรือไม่

⁴ เรืองเดียวกัน.

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการก่อตั้ง อุดมการณ์ นโยบาย การต่อสู้แข่งขันทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย
2. เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของพรรคไทยรักไทย ในช่วงระยะเวลาของการดำเนินกิจการทางการเมืองกระทั่งการถูกตัดสินให้ยุบพรรค
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จทางการเมือง ความเป็นสถาบันการเมืองของพรรค และการจัดประเภทพรรคการเมืองของพรรคไทยรักไทย

สมมติฐานในการศึกษา

1. ความสำเร็จในทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย มีที่มาจากการผสมผสานระหว่างแนวทางการเมืองแบบใหม่ที่น่าเสนอผู้นำพรรค นโยบาย ผ่านการประชาสัมพันธ์ด้วยการตลาดแบบครบวงจร และแนวทางการเมืองแบบเก่า ผ่านการชักชวนนักการเมืองและ/หรือนักเลือกตั้งจากพรรคอื่นเข้าเป็นสมาชิกพรรค รวมทั้งการที่พรรคไทยรักไทยมีฐานสนับสนุนจากกลุ่มทุนใหญ่ระดับประเทศ
2. จากการดำเนินกิจการทางการเมืองจนประสบความสำเร็จ และมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องนั้น มิได้เป็นสิ่งยืนยันได้ว่าพรรคไทยรักไทยจะสามารถก้าวสู่ความเป็นสถาบันทางการเมืองได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

กรอบความคิดในการศึกษา

กรอบความคิดในการศึกษา คือ ทฤษฎีที่เกี่ยวกับการก่อตั้งพรรคการเมือง การรวมกลุ่มทางการเมือง เพื่อต่อรองผลประโยชน์และเพื่อเข้าไปมีอำนาจในการปกครอง และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการของพรรคการเมือง และกรอบการวิเคราะห์ความเป็นสถาบันทางการเมือง

สำรวจวรรณกรรม

การศึกษาของ สมชาย ภคภาสนีวิวัฒน์⁵ เรื่อง พรรคการเมืองไทย จากการศึกษาพบว่า เหตุที่พรรคไทยรักไทยได้รับชัยชนะในการเลือกตั้ง เนื่องจากแนวความคิดใหม่ทั้งในด้านเป้าหมาย และวิธีการบริหารประเทศแบบเน้นการบริหารเชิงกลยุทธ์ในระดับชาติ พรรคไทยรักไทยต้องการที่จะปรับแนวคิดให้ต่างจากแนวคิดเดิม และการกำหนดนโยบายให้ครอบคลุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม สามารถดึงคะแนนเสียงจากประชาชนได้

สมชายได้พิจารณาที่มาของความสำเร็จของพรรคไทยรักไทย พร้อมทั้งชี้ว่าความสำเร็จของพรรคไทยรักไทยนั้นได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบ และพรรคการเมืองไทย กล่าวคือ

ประการแรก สาเหตุสำคัญประการหนึ่งเป็นผลมาจากระบบการเลือกตั้งซึ่งกำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 500 คน โดยในส่วนของระบบการแบ่งเขตเลือกตั้งจำนวน 400 เขต ก็มีการแบ่งเป็นเขตเล็ก ระบบการเลือกตั้งดังกล่าวทำให้พรรคที่มีทุนสูงได้เปรียบ นอกจากนั้น พรรคที่มีทุนหรือปัจจัยสนับสนุนมากก็ได้เปรียบ ในแง่ที่จะฉกชิงตัวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจากพรรคอื่น ให้มาสมัครในนามพรรคตนเองได้มากขึ้น เช่นเดียวกับเงื่อนไขของระบบบัญชีรายชื่อที่ผู้สมัครจากพรรคเล็กจะเสียเปรียบเป็นอย่างมาก เพราะโอกาสที่จะได้รับเลือกตั้งจะต้องทำคะแนนในบัญชีรายชื่อให้ได้ 5% ของคะแนนเสียงทั้งหมดมีน้อยมาก ทำให้เป็นแรงกดดันที่บีบให้พรรคเล็กต้องไปรวมกับพรรคใหญ่

ประการที่สอง ลักษณะการหาเสียงของพรรคการเมืองไทยได้เปลี่ยนจากการเน้นตัวบุคคล มาสู่การต่อสู้ในเรื่องของนโยบาย และอาจกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกของประวัติศาสตร์การเมืองไทย ที่การเสนอแนวนโยบายของพรรคการเมือง ได้กลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินใจชัยชนะอย่างท่วมท้น และเมื่อเป็นรัฐบาล พรรคไทยรักไทยก็นำนโยบายไปปฏิบัติ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ แม้ว่าจะเป็นกรนำเสนออย่างเป็นรูปธรรมของพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว คือ พรรคไทยรักไทย แต่ว่าแนวทางดังกล่าว ได้รับการต้อนรับและสนับสนุนอย่างมาก

⁵ สมชาย ภคภาสนีวิวัฒน์, “พรรคการเมืองไทย,” ใน พรรคการเมืองในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ : ศึกษาเฉพาะประเทศอินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ไทย และมาเลเซีย, น. 210.

จากประชาชน ได้สร้างแรงกดดันต่อพรรคการเมืองอื่น ๆ ในอันที่จะต้องพัฒนาแนวทางการสื่อสารนโยบายที่เป็นรูปธรรมในการต่อสู้ทางการเมืองในอนาคต

ประการที่สาม พรรคไทยรักไทย ได้เริ่มใช้แนวทางการบริหารจัดการของภาคเอกชนมาใช้ทั้งในระดับพรรคและการบริหารประเทศ การวางแผนและการบริหารเชิงกลยุทธ์ อันเป็นศาสตร์ของการบริหารการจัดการของภาคเอกชน ได้กลายเป็นแนวทางที่พรรคไทยรักไทยได้นำมาใช้ทั้งในระดับพรรคและระดับการบริหารในฐานะของรัฐบาล

การศึกษาของ นิชาภา ศิริวัฒน์⁶ เรื่อง Branding ไทยรักไทย กรณีศึกษา การสร้างตราสัญลักษณ์ พรรคไทยรักไทย พบว่า เนื่องจากปัจจุบันนี้ ตราสินค้าหรือแบรนด์ (Brand) เป็นสิ่งที่นักการตลาดให้ความสำคัญโดยพยายามที่จะสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายด้วยตราสินค้า ขณะเดียวกันกลยุทธ์การสื่อสารการตลาดถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างตราสินค้า ในตลาดทางการเมืองปัจจุบันนี้ได้มีหลายพรรคการเมืองที่ได้นำกลยุทธ์การสร้างตราสินค้ามาใช้กันมาก แต่ทว่าพรรคการเมืองที่นำกลยุทธ์นี้มาใช้โดดเด่นที่สุด คือ พรรคไทยรักไทย และถือได้ว่าเป็นพรรคการเมืองใหม่ (เป็นสินค้าตัวใหม่) และเป็นพรรคการเมืองแรกที่ได้นำกลยุทธ์การสร้างตราสินค้ามาใช้อย่างเป็นระบบและเต็มรูปแบบ

พรรคไทยรักไทยใช้วิธีการสื่อสารการตลาดแบบครบวงจร (Integrated Marketing Communication - IMC) ในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและส่งผลให้พรรคไทยรักไทยประสบความสำเร็จในเวทีการเมืองระดับประเทศ การสื่อสารทางการเมืองนำมาใช้ในรูปแบบการตลาดนำการเมือง สร้างภาพลักษณ์ด้านบวกให้ประชาชนยอมรับ โดยฉายภาพความสำเร็จของผู้นำพรรคอย่าง พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร ที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจส่วนตัว และน่าจะนำพรรคไทยรักไทยเป็นทางเลือกใหม่ที่เข้ามาช่วยกอบกู้สถานการณ์ของประเทศไทยให้ดีขึ้นได้

อย่างไรก็ตาม การสร้างตราสินค้า (Branding) ของพรรคไทยรักไทยนั้น นิชาภา เห็นว่าเป็นแค่ การปรับเปลี่ยนชื่อเพื่อให้เป็นพรรคการเมืองใหม่ เพราะถ้าพิจารณาจากสมาชิกพรรคไทยรักไทยส่วนใหญ่จะเป็นนักการเมืองหน้าเก่าที่เคยอยู่พรรคการเมืองอื่นมาก่อน นอกจากนี้ นักการเมืองบางกลุ่มในพรรค ยังมีภาพลักษณ์เป็นนักการเมืองรุ่นเก่า ที่มีวิธีคิดที่ไม่สอดคล้องกับ

⁶ สรุปความจาก นิชาภา ศิริวัฒน์, Branding พรรคไทยรักไทย กรณีศึกษาสร้างแบรนด์พรรคไทยรักไทย (กรุงเทพมหานคร: เฮลท์แคร์ พลัปปลิซซิง, 2546).

คำขวัญ (Slogan) ของพรรคที่เน้น “คิดใหม่ ทำใหม่” แต่ความสำเร็จของพรรคไทยรักไทยที่เกิดขึ้น น่าจะเป็นเพราะในช่วงเวลาดังกล่าวไม่มีพรรคการเมืองใด เป็นตัวเลือกที่เหมาะสมในสายตาของประชาชน ประกอบกับการที่พรรคมีการวางแผนการสื่อสารและสร้างตราสินค้าเป็นอย่างดี จึงถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นการตัดสินใจของประชาชนให้เลือกพรรคนี้

หนังสือเรื่อง จากจังหวัดคิด ทักษิณ ชินวัตร สู่อำนาจพรรคไทยรักไทย เรียบเรียงโดย ภูมิธรรม เวชยชัย⁷ พบว่า พรรคไทยรักไทยก่อกำเนิดขึ้นด้วยแนวคิดที่ว่าความคิดในเชิงกระบวนทัศน์เก่าในรูปแบบราชการที่เต็มไปด้วยข้อกฎหมาย ไม่อาจแก้ไขปัญหาของชาติได้ทันทั่วทั้งที่ จำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิธีการทำงาน ซึ่งพรรคไทยรักไทยเสนอการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ที่ทันสมัย และนำมาซึ่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงาน

ปรัชญาของการบริหารแบบ คิดใหม่ ทำใหม่ ในยุคสมัยใหม่นั้น มุ่งเน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholder) ทั้งหมดได้มาช่วยกันคิด กระทั่งตกผลึกเพื่อประมวลออกมาเป็นนโยบาย ดังนั้นนโยบายของพรรคไทยรักไทยทั้งหมดจึงเกิดจากการออกไปพบปะ พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันกับกลุ่มบุคคลที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถมองเห็นปัญหาและมุมมองของการแก้ไขปัญหาได้ครบทุกมิติ

การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคมีการกำหนดยุทธศาสตร์ มีลำดับขั้นตอนการทำงานอย่างเป็นรูปแบบ นำเสนอนโยบายให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ทางการเมือง โดยการจัดทำนโยบายต่าง ๆ ของพรรคนั้นกระทำโดยการลงพื้นที่สำรวจปัญหา และความต้องการของประชาชน มีการจำแนกแบ่งกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้นโยบายของพรรคที่นำเสนอออกมาสามารถสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

การศึกษาของ วนาภรณ์ พันธุ์พุกษ์⁸ เรื่อง ปัญหาและการพัฒนาการบริหารพรรคการเมืองกรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพรรคไทยรักไทยและพรรคประชาธิปัตย์ พบว่าแม้พรรคการเมืองจะประสบความสำเร็จในทางการเมืองระดับหนึ่งแต่ก็ยังพบปัญหาในพรรค นั่นคือ

⁷ สรุปความจาก ภูมิธรรม เวชยชัย, จากจังหวัดคิดทักษิณ ชินวัตร สู่อำนาจพรรคไทยรักไทย (กรุงเทพมหานคร: แสงดาว, 2547).

⁸ วนาภรณ์ พันธุ์พุกษ์, “ปัญหาและการพัฒนาการบริหารพรรคการเมือง กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างพรรคไทยรักไทยและพรรคประชาธิปัตย์,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม, 2545).

ปัญหาการบริหาร โดยที่พรรคไทยรักไทยมิได้มีลักษณะเป็นเพียงพรรคตัวแทนของกลุ่มการเมืองเท่านั้น หากยังมีลักษณะเป็นพรรคของกลุ่มนายทุนอีกด้วย เมื่อพรรคไทยรักไทยเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล ทำให้กลุ่มทุนต้องการเข้าไปมีอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายเพื่อให้เกื้อกูลผลประโยชน์ของตน สังคมทุนนิยมที่เดินบนเส้นทางประชาธิปไตยยากที่จะสกัดอิทธิพลของกลุ่มนายทุนในกระบวนการทางการเมืองได้

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้ ศึกษาและวิเคราะห์พรรคไทยรักไทย ตั้งแต่เริ่มจดทะเบียนก่อตั้งพรรค เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541 ผ่านการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 สามารถเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาล และสามารถจัดตั้งรัฐบาลพรรคเดียวภายหลังการเลือกตั้งทั่วไป เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 โดยการศึกษานี้จะกำหนดขอบเขตถึงวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2550 อันเป็นวันที่พรรคไทยรักไทยถูกพิพากษาจากตุลาการรัฐธรรมนูญให้ยุบพรรค

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ จะเป็นการศึกษาในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive and Analytical Method) การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปในรูปแบบของการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับพรรคไทยรักไทย โดยรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและเอกสารทางวิชาการ บทความ วารสาร หนังสือพิมพ์รายวัน หนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ และวิทยานิพนธ์ ทั้งในเอกสารขั้นต้นและเอกสารชั้นรองเป็นหลัก

นิยามความหมายของศัพท์สำคัญ

การเมือง (Politics) หมายถึง การดำเนินความสัมพันธ์ของมนุษย์ ที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเพื่อจัดสรรทรัพยากรและเพื่อควบคุมการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ด้วยการกำหนดและปฏิบัติตามข้อบัญญัติ รวมทั้งมีการยอมรับการใช้อำนาจนั้น ในการดำรงไว้ซึ่งข้อบัญญัติ บทบาทหรือความสัมพันธ์ดังกล่าว มีการปฏิบัติในรูปของการชักชวน การประนีประนอม การต่อรองและ

ยอมตาม การให้สัญญาและปรองดอง ความไว้วางใจและการเป็นตัวแทน การให้รางวัลและลงโทษตลอดจนการยินยอมเชื่อฟังในการปกครองด้วย⁹

ความเป็นสถาบันทางการเมือง (Political Institutionalization) หมายถึง กระบวนการที่องค์การและระเบียบปฏิบัติทางการเมือง สามารถแสวงหาคุณค่าและเสถียรภาพมาได้ ระดับของความเป็นสถาบันทางการเมืองสังเกตได้จากการปรับตัว ความสลับซับซ้อน ความเป็นอิสระ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยกลมกลืนขององค์การและระเบียบปฏิบัติทางการเมือง และความเป็นสถาบันทางการเมือง หมายถึง ความคงทนถาวรของระบบการเมืองที่สามารถฟันฝ่าอุปสรรค และแก้ไขปัญหาทางสังคมมาโดยตลอด¹⁰

ความสำเร็จทางการเมือง หมายถึง ในรายงานการศึกษานี้ให้นิยามความสำเร็จทางการเมืองของพรรคไทยรักไทย โดยถือผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 และจากผลการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ที่พรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนเสียงจำนวนมากเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ

จุด หมายถึง ในความหมายทางการเมืองไทย คือ พฤติกรรมที่พรรคการเมืองโน้มน้าวชักจูงใจให้สมาชิกของพรรคการเมืองย้ายสังกัดพรรคจากพรรคหนึ่งไปอยู่อีกพรรคหนึ่ง โดยมีการยื่นเงื่อนไขและผลประโยชน์ต่าง ๆ ให้ เช่น เงิน ทรัพย์สินมีค่าอื่น ๆ หรือตำแหน่งทางการเมืองเช่น รัฐมนตรี หรือกรรมการบริหารพรรค สำหรับวัตถุประสงค์ของการจุดที่สำคัญก็คือ ความต้องการให้ได้มาซึ่งจำนวนสมาชิกที่มีโอกาสจะได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด และคาดหวังว่าภายหลังการเลือกตั้งจะได้เป็นรัฐบาล โดยปกติ “การจุด” มักจะทำในช่วงที่ใกล้เลือกตั้งหรือภายหลังการประกาศพระราชกฤษฎีกายุบสภา¹¹

ตกเขียว หมายถึง การดำเนินการทางการเมืองในลักษณะทาบตาม ชักชวน เกี้ยยกล่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือผู้ที่สมัครซึ่งมีแนวโน้มสูง กว่าจะชนะการเลือกตั้งในสมัยต่อไป

⁹ ทินพันธุ์ นาคะตะ, รัฐศาสตร์ ทฤษฎี แนวความคิด ปัญหาสำคัญและแนวทางศึกษาวิเคราะห์การเมือง (กรุงเทพมหานคร: สมาคมรัฐประศาสนศาสตร์ นิติฯ, 2543), น. 12.

¹⁰ ดิน ปรัชญพฤทธิ, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), น. 307.

¹¹ สมคิด เลิศไพฑูรย์, สารานุกรมการเมืองไทย, นรนิติ เศรษฐบุตร, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2547), น. 82.

จากพรรคการเมืองหนึ่งให้ย้ายมาสังกัดพรรคการเมืองของตนในสมัยเลือกตั้งครั้งต่อไป ทั้งนี้ โดยจ่ายค่าตอบแทนจูงใจ หรือจัดสรรค่าใช้จ่ายรายเดือนให้เป็นการลวงหน้า โดยยังไม่จำเป็นต้องย้ายสังกัดพรรคในทันที¹²

พรรคการเมือง (Political Parties) หมายถึง คณะบุคคลที่รวบรวมกันขึ้นมาด้วยความสมัครใจเนื่องจากสมาชิกมีความคิดเห็นในแนวทางกว้าง ๆ ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมคล้ายคลึงกัน และมุ่งหมายที่จะได้เป็นรัฐบาลเพื่อนำนโยบายของพรรคการเมืองไปเป็นนโยบายของรัฐบาล¹³

พัฒนาการทางการเมือง (Political Development) หมายถึง การปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในทางที่ดีขึ้น ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศด้วย¹⁴

เสถียรภาพทางการเมือง (Political Stability) หมายถึง ความสงบเรียบร้อยและความต่อเนื่องทางการเมือง ความสงบเรียบร้อยทางการเมือง พิจารณาจากการไม่มีความรุนแรง การใช้กำลัง การข่มขู่ และการหยุดชะงักทางการเมือง ส่วนความต่อเนื่องทางการเมืองพิจารณาจากความเป็นสถาบันทางการเมือง¹⁵

อุดมการณ์ (Ideology) หมายถึง ชุดของความคิดที่มีลักษณะชัดเจน (Articulate) ประติดปะต่อกัน (Coherent) และเป็นระบบ (Systematic) อุดมการณ์เป็นระบบความคิดที่สัมพันธ์กับการกระทำ อาจมีลักษณะเป็นข้อถกเถียงกับบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงหรือการปกป้อง สนับสนุนหรือเรียกร้องให้มีการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดต่อเป้าหมาย

¹² พรชัย ตระกูลวรานนท์, สารานุกรมการเมืองไทย, นรนิติ เศรษฐบุตร, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2547), น. 84.

¹³ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2524), น. 13.

¹⁴ สุจิต บุญบงการ, “แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมือง,” ใน การเมืองและการปกครอง, กระทบขวัญ, บรรณาธิการ (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), น. 31.

¹⁵ ดิน ปรัชญพฤทธิ, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535), น. 308.

ที่อุดมการณ์นั้นต้องการ ซึ่งลักษณะของอุดมการณ์นี้จะเชื่อมโยงกับความคิดของบุคคลกลุ่มหนึ่ง กลุ่มใดในสังคม¹⁶

อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology) หมายถึง ลัทธิทางการเมืองที่อธิบายความเป็นมาของระบบสังคมมนุษย์ในอดีต สภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวโน้มของอนาคต วางแนวทางการประพฤติปฏิบัติสำหรับสมาชิกในปัจจุบัน และสำหรับการบรรลุถึงความมุ่งหวังของอนาคต พร้อมทั้งให้ความหมายแก่ชีวิต แก่ความประพฤติ และความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อม และระบบสังคมทั้งหมด¹⁷

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษานี้จะทำให้ทราบถึงกระบวนการก่อตั้งพรรคไทยรักไทย วัตถุประสงค์การก่อตั้ง ความสัมพันธ์ของแกนนำพรรค และพัฒนาการของพรรค
2. ทำให้ทราบถึง บทบาท การดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคไทยรักไทยจนประสบผลสำเร็จทางการเมือง
3. ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จทางการเมือง อธิบายถึงระดับความเป็นสถาบันการเมืองของพรรคไทยรักไทย และให้การจัดประเภทพรรคไทยรักไทยได้

การเสนอรายงานการศึกษา

การเสนอรายงานการศึกษาแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

บทที่ 1 กล่าวถึง ความเป็นมา สภาพปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา สมมติฐานการศึกษา วิธีการศึกษา แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การนำเสนอรายงานการศึกษางานวิจัยและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

¹⁶ สนธิ เตชานันท์, พื้นฐานรัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543), น. 242.

¹⁷ ลิขิต ธีรเวคิน, การเมืองการปกครองไทย (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), น. 209.

บทที่ 2 กล่าวถึง แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง การก่อตั้ง ประเภทของ พรรคการเมือง การปรับตัวและพัฒนารูปแบบของพรรคการเมือง

บทที่ 3 กล่าวถึง แนวความคิดการเกิดกลุ่มของสังคมการเมืองไทย การก่อเกิด พรรคการเมืองในประเทศไทย บริบทแวดล้อมทางการเมืองก่อนการก่อตั้งพรรคไทยรักไทย การก่อตั้ง พรรค กลุ่มการเมืองภายในพรรค ฐานเศรษฐกิจของพรรค นโยบายพรรคแรกเริ่ม โครงสร้างพรรค สาขาพรรค พัฒนาการและบทบาททางการเมืองของพรรคในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 และ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548

บทที่ 4 กล่าวถึง ปัจจัยแห่งความสำเร็จทางการเมือง ความเป็นสถาบันของพรรค และ วิเคราะห์ประเภทพรรคไทยรักไทยตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีพรรคการเมือง

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ